

En attack mot arbetsköpardömet eller en bättre reformism? Sveriges Kommunistiska Partis fackliga praktik 1943–1953

Tomas Widing, Doktorand, Historiska institutionen, Stockholms universitet

I slutet av och efter andra världskriget gick Sveriges Kommunistiska Parti (SKP) igenom en period av förändring. Kommunistiska Internationalen lades ned 1943, vilket gav de kommunistpartier som varit del av detta ”världsparti” större möjligheter att formulera en självständig politik. Den så kallade ”fredliga” eller ”svenska” vägen till socialismen antogs. Väpnat uppror frångicks som revolutionsstrategi och talet om proletariatets diktatur tonades ned. Fokus lades istället på en mer vardagstillvänd praktik: kamp för reformer, högre löner och bättre livsvillkor för arbetarklassen. En central del av denna nya fredliga väg var att öka partiets inflytande i så kallade massorganisationer – och fackföreningsrörelsen var viktigast. Facklig enhet och en tämligen pragmatisk – möjligen reformistisk – kamp för högre löner och bättre arbetsförhållanden ställdes i förgrunden. Likväl kvarstod SKP:s långsiktiga revolutionära målsättning. Detta paper syftar till att redogöra för SKP:s fackliga praktik under perioden och diskutera den utifrån motsättningen och dynamiken mellan revolution och reformism inom det svenska kommunistpartiet.

Detta paper utgår från min pågående doktorsavhandling. Avhandlingen har till syfte att undersöka SKP under åren 1943–1953, att undersöka den så kallade ”fredliga vägen”, med ett fokus på partiets praktik och organisation. Vad gjorde partiet egentligen och hur såg organisationen ut? Forskningsproblemet berör också motsättningen mellan revolution och reformism inom SKP och där vill jag anknyta till en större frågeställning: varför tenderar den revolutionära arbetarrörelsen att bli reformistisk? Tidsperioden ramar in av Kommunistiska Internationalens upplösning 1943 och antagandet av partiets nya program på kongressen 1953, samma kongress där (vänster-)oppositionen inom partiet nedkämpades.

SKP har i den tidigare forskningen undersökts under perioden (1943–1953), men det är i huvudsak partiets ideologiska utveckling som varit i fokus.¹ Det finns inte särskilt mycket

---

¹ Se i synnerhet: Jörgen Hermansson, *Kommunism på svenska? SKP/VPK:s idéutveckling efter Komintern* (Uppsala, 1984).; Håkan Holmberg, *Folkmakt, folkfront, folkdemokrati: de svenska kommunisterna och demokratifrågan 1943-1977* (Uppsala, 1982).

kunskap om vad partiet gjorde i den vardagliga praktiken och hur organisationen eller organisationsstrukturen såg ut och fungerade – i synnerhet på gräsrotsnivå. En viktig del av partiets praktik var det fackliga arbetet, det vill säga arbetet inom fackföreningsrörelsen.²

För att undersöka detta har jag använt material från partiets centrala instanser eller nivåer: kongressprotokoll, protokoll från centralkommittén/partistyrelsen, internt riktade tidskrifter och liknande. För att komma närmare den lokala nivån har rapporter från partidistriktet (som skickats in till particentralen) använts och en del regionalt och lokalt arkivmaterial har undersökts, i huvudsak från Stockholmsområdet och Dalarna. Slutligen har en ingående fallstudie av Murarnas kommunistiska klubb i Stockholm gjorts, där jag också gått utanför SKP:s eget material och undersökt själva fackföreningens arkivmaterial.

Vad gick då SKP:s fackliga praktik ut på under perioden? I korthet stod (arbetarklassens) enhet högst på dagordningen. Detta var en del av den återupplivade och vidareutvecklade folkfrontspolitiken som kom tillbaka runt 1943, det vill säga den ”fredliga vägen till socialismen”. Arbetarklassens enhet underifrån i fackföreningsrörelsen, skulle skapa förutsättningar för en enhet på högre nivå, som i slutändan skulle resultera i ett marxistiskt enhetsparti: ”Vad det gäller det socialdemokratiska partiet, som till sin sammansättning är ett proletärt parti, så planerar vi inte heller att placera dess medlemmar i fängelse, utan vi avser att placera dem i ett enhetligt marxistiskt enhetsparti, tillsammans med oss själva.”³ För att uppnå enhet inom fackföreningsrörelsen menade SKP att kampen mellan de bägge arbetarpartierna om makten över fackföreningarna behövde upphöra:

---

² Det är viktigt att påpeka att SKP i mycket hög utsträckning bestod av arbetare och med den höga fackliga organisationsgraden i Sverige, innebar detta att de flesta medlemmarna var med i en fackförening. Av delegaterna på partikongresserna 1944, 1946, 1948, 1951 och 1953 var i genomsnitt 81 procent fackligt organiserade och 41 procent hade fackliga förtroendeuppdrag.

³ Referat Set Persson, Protokoll Partistyrelsen, 24–25/3 1945, 2263/A/2/3, ARAB, s. 108.

Valet av kommunister är inget självändamål. Vi har en bestämd mening med detta. Vi avser att på förtroendeposterna placera de som renhårigt går i bräschen för fackföreningsfolkets intressen.

Det avgörande är inte om vederbörande har medlemskap i vårt parti. Det är visserligen på sitt sätt ett utslag för hur man litat på dem som är kommunistiskt organiserade, men det avgörande är att vederbörande är skickad att fylla sin uppgift. Och det är också andra än kommunister.

Det är t.ex. uppenbart att även socialdemokrater och partilösa deltagar i kampen mot lönestopp och för högre löner.⁴

Denna enhetslinje återupprepades i partiets utåtriktade politik, men också inåt på såväl högsta nivån (som i citatet ovan) som i partiledningens direktiv till lägre instanser. I praktiken var dock SKP tämligen besatta av att erövra diverse mandat och förtroendeposter inom fackföreningsrörelsen. SKP fortsatte agera enligt ett äldre handlingsmönster: fackliga kongresser eller avtalskonferenser förlagda i Stockholm föregicks ofta av fraktionsmöten på Kungsgatan 84 och kommunisterna försökte i flera fall dölja att partiet självt låg bakom vissa initiativ i fackföreningarna. Samtidigt finns också exempel på att de klev åt sidan och stöttade valet av socialdemokrater eller partilösa. Som nämnt nöttes enhetslinjen också in på alla nivåer i partiet. Enhetspolitiken var således inte bara ett spel för gallerierna.

Den fackliga praktik som SKP förespråkade och som partiets fackligt aktiva och fackligt förtroendevalda medlemmar drev, var inriktad mot arbetarnas vardagsnära frågor: högre löner och bättre arbetsvillkor. Både generella och partikulära frågor var viktiga. På förbunds nivå kunde kommunisterna försöka få igenom motioner att fackförbundet skulle föra krav på längre semester eller fem dagars arbetsvecka, på fackföreningsklubbens nivå kunde de driva krav om bättre belysning på en byggarbetsplats. Det är med stor sannolikhet detta vardagstillvända arbete som låg bakom SKP:s stora fackliga framgångar under 1944–1948. De drev vardagsnära krav utan att som de socialdemokratiska fackföreningsaktiva behöva ta hänsyn

---

⁴ Referat Knut Tell, Protokoll Partistyrelsen, 24–25/3 1945, 2263/A/2/3, ARAB, s. 57. Understrykning i original.

till den ”samhällsekonomiska balansen”, i synnerhet den lönestoppspolitik som socialdemokraterna (som del av samlingsregeringen) upprätthöll under kriget.

Den fackliga praktik som SKP förespråkade och som dess medlemmar genomförde, bröt i stort inte mot fackföreningsrörelsens grundläggande reformistiska ramverk (samförståndsorienterad förhandlingskultur etcetera).⁵ Under 1930-talets klass-mot-klasspolitik hade SKP aktivt försökt bryta mot den ”fackliga legalismen” och till och med ibland flytta arbetsplatskampen bortom eller utanför den socialdemokratiskt dominerade fackföreningsrörelsens organisationer. Spår av en sådan praktik saknas helt under min period, snarare försökte SKP flytta de få exempel på en utomfacklig arbetsplatskamp innanför fackföreningsrörelsens ramverk. Centraliseringen inom fackföreningsrörelsen utmanades exempelvis aldrig heller på allvar. Däremot använde SKP sitt fackliga inflytande för att stödja partiet och dess politik i övrigt. Det fackliga inflytandet användes i flera fall för att understödja kommunistpartiet ekonomiskt. Vanligast var att kommunisterna på vissa håll lyckades förmå fackföreningarna (oftast på lägre nivåer i organisationshierarkin) att ge lika mycket ekonomiskt understöd till kommunistpartiets tidningsfonder som de samtidigt gav till socialdemokraternas motsvarighet. Andra kommunistiska politiska initiativ kunde också understödjas genom det fackliga inflytandet. Ett exempel som sticker ut, men inte var särskilt vanligt, var att Murarnas kommunistiska klubb, genom sitt osedvanligt starka inflytande i Murareförbundets Stockholmsavdelning, förmådde avdelningen att delta i SKP:s 1 maj-demonstration 1949–1953.

SKP:s fackliga inflytande ökade under kriget och ungefär fram till och med 1948. Därefter förlorade partiet mycket av sitt fackliga inflytande (samtidigt som medlemsantalet och röstantalet rasade). Detta förändrade inte partiets fackliga taktik och praktik, men den senare perioden innebar givetvis att kommunisternas fackliga linjer inte kunde omsättas i praktik i lika stor utsträckning.

---

⁵ Det är så klart diskutabelt om fackföreningsrörelsens ramverk var reformistiskt. Jag menar detta, men har här inte plats att riktigt utveckla denna definition. Jag baserar min bedömning på bland annat: Jenny Jansson, *Manufacturing consensus: the making of the Swedish reformist working class* (Uppsala: 2012) och Sune Sunesson, *Politik och organisation: staten och arbetarklassens organisationer* (Lund, 1974).

Sammantaget var SKP:s fackliga praktik vardagstillvänd (högre löner och liknande) och rörde sig i huvudsak inom den socialdemokratiskt dominerade fackföreningsrörelsens reformistiska ramverk. När det var möjligt, kunde praktiken resultera i ett stöd till SKP:s övriga politik. Hur kan då praktiken karaktäriseras? Var det en ”attack mot arbetsköpardömet” eller ”en bättre reformism”.⁶

För att diskutera detta har jag ur den tidigare forskningen plockat ut och i viss grad själv syntetiserat ihop tre idealtyper av facklig praktik.⁷

Figur 1 – Tre idealtyper av facklig praktik

Kommunistisk facklig praktik	Utmana och överskrida den ”fackliga legalismen”, antingen genom att erövra inflytande i fackföreningsrörelsen, eller utanför densamma (vilda strejker, politisering av strejker, revolutionära fackföreningar etc.)
Trade-unionistisk/spontan-facklig praktik	Uppkommer spontant ur den ekonomiska kampens villkor och representerar tämligen rakt av arbetarnas (ofta partikulära) krav. Fackliga praktiken underordnas varken revolutionär eller reformistisk politik.
Reformistisk facklig praktik	Samförstånd. ”Näringspolitisk inriktning”(Olsson). Centralisering av beslutsordningen. (Representerades av socialdemokratin.)

Kan SKP:s fackliga praktik under perioden karaktäriseras enligt en av dessa idealtyper? Bo Stråth menar i *Varvsarbetare i två varvsstäder* att kommunisternas fackliga praktik i Göteborgs varvsindustri var en (radikal) trade-unionism i en kommunistisk/revolutionär politisk-retorisk språkdräkt. Den fackliga praktiken var aldrig *i sig* revolutionär (överskred varken fackföreningarnas ramverk och än mindre de kapitalistiska relationerna på arbetsplatserna), men den draperades i ett sådant språkbruk, samtidigt som den kommunistiska ideologin så klart band samman de kommunistiska fackföreningsaktivisterna, även om den

⁶ Dessa två uttryck/citat är ett par av SKP:s egna beskrivningar av den fackliga kampen eller sin egen fackliga praktik: partiet menade att metallarbetarstrejken varit en ”attack mot arbetsköpardömet”, en närmast revolutionär händelse, medan de i ett annat sammanhang varnade för att den egna fackliga praktiken inte skulle vara ”en bättre reformism”.

⁷ Jag baserar detta på: Tom Olsson, *Pappersmassestrejken 1932: en studie av facklig ledning och opposition* (Lund, 1980)., kapitel 3; Bo Stråth, *Varvsarbetare i två varvsstäder: en historisk studie av verkstadsklubbar vid varven i Göteborg och Malmö*, (1982).; Werner Schmidt, *Antikommunism och kommunism under det korta 1900-talet* (Lund, 2002)., kapitel 6; Sune Sunesson, *Politik och organisation: staten och arbetarklassens organisationer* (Lund, 1974).

inte hade något större praktisk betydelse för den trade-unionistiska praktiken. Det var också kommunisternas kamp för högre löner och liknande som skapade deras stöd, inte den ibland revolutionära politik som praktiken draperades i.⁸ Med hjälp av Stråths resonemang och de tre idealtyperna, torde det mot bakgrund av mina resultat gå att dra slutsatsen att SKP:s fackliga praktik under perioden i grund och botten var trade-unionistisk, inom ett fackligt ramverk som i grunden var reformistiskt. En sådan slutsats har dock två problem.

För det första finns det ett grundläggande problem med Stråth resonemang, i alla fall om de ska generaliseras bortom Göteborgs varvsindustri: de skiljer inte på den taktiska och strategiska nivån. Även om SKP:s vardagstillvända fackliga praktik mycket väl kan definieras som trade-unionistisk, har jag samtidigt visat att den var tänkt att – och faktiskt understödde – SKP:s politik på en annan nivå: medlemmar kunde värvas till partiet, fackföreningarna gav SKP ekonomiskt stöd och stödde ibland kommunistiska politiska initiativ. SKP hade kvar en långsiktig revolutionär målsättning, men den nya revolutionära strategin innebar i mindre grad än tidigare – eller inte alls – något sorts maktövertagande underifrån på arbetsplatserna. Den trade-unionistiska praktiken kan således på den *taktiska* nivån se ganska icke-revolutionär ut, men vara en del av en revolutionär *strategi*.

För den andra räcker inte idealtyperna till för att göra en meningsfull karaktärisering av SKP:s fackliga praktik. Jag har exempelvis visat att SKP förespråkade och ibland faktiskt arbetade för en facklig enhet bortom partilinjer, samtidigt som de aktivt försökte erövra förtroendeposter och mandat till kommunistpartiet. Vidare – trots att partiledningen förespråkade en enhetspolitik (bortom partilinjer) – fortsatte fraktionsstriderna i flera fall. Ibland verkade SKP anse att trade-unionismen var självgående, ibland att det bara var SKP som kunde garantera en verklig (radikalare) trade-unionistisk praktik. Dessa motsättningar eller nyanser fångas inte upp av den tredelade karaktäriseringen. Denna tar inte heller hänsyn till relationen mellan den praktiskt-taktiska och strategiska nivån. Därför har jag utvecklat schemat över facklig praktik.

---

⁸ Stråth, *Varvsarbetare i två varvsstäder.*, s. 166–167, 239–240, 267–270, 276–277, 310–313.

Figur 2 – SKP:s fackliga praktik

Praktik	Praktik underkategori	Koppling till strategiska nivå	
Kommunistisk facklig praktik	Överskridande/revolutionär i sig (rev. fackföreningar, vilda strejker, utomfackliga aktioner)	Direkt revolutionär + gynnar kommunistpartiet genom att flytta initiativet till arenor där det har kontroll	SKP:s fackliga praktik 1943–1953
	Utmana och överskrida den ”fackliga legalismen” (bryta centraliseringen och utmana samförståndet, den ”näringspolitiska inriktningen” etcetera)	Inflytandet i fackföreningarna kan nyttjas för att gynna det långsiktigt revolutionära målet genom att skapa (konkret) stöd för kommunistpartiet.	
Trade-unionistisk/spontan-facklig praktik ⁹	Styrd trade-unionism (kommunisterna behöver styra för att garantera genuin/radikal trade-unionistisk praktik)	Gynnar indirekt kommunistpartiet genom att skapa enhet.	
	Självgående trade-unionism (kommunisterna behöver ej styra för att garantera genuin/radikal trade-unionistisk praktik) ¹⁰	Gynnar eller samverkar med socialdemokratiska partiets regeringspolitik och statliga reformarbete.	
Reformistisk facklig praktik	Samförstånd. ”Näringspolitisk inriktning”(Olsson). Centralisering av beslutsordningen. (Representerades av socialdemokratin)		

⁹ I denna figur är definitionen av trade-unionism/spontan-facklig praktik annorlunda än i figur 1, då min nya kategorisering i huvudsak är till för att beskriva SKP:s fackliga praktik. Det går att tänka sig att det utöver de kommunistcentrerade trade-unionistiska praktikerna också finns två andra former av trade-unionism: en opolitisk variant (som liknar beskrivningen enligt figur 1) och en syndikalistisk variant.

¹⁰ Blockcitatet från Knut Tell ovan, är ett tydligt exempel på denna uppfattning av taktiken.

SKP:s fackliga praktik under perioden 1943–1953 hade inte en enskild enkelt definierad karaktär. Det fanns skillnader i ord och handling, såväl som olika uppfattningar inom partiet om hur den fackliga taktiken och således praktiken borde se ut. Därmed innefattade SKP:s fackliga praktik under perioden i huvudsak en ”styrd” eller ”självgående” trade-unionism, där den styrda trade-unionismen i flera fall konkret understödde SKP och därmed hade potentialen att direkt understödja partiets mål på den strategisk nivån, samtidigt som den självgående trade-unionismen indirekt (i den mån den gav resultat) stödde partiets strategiska mål om enhet. Det finns några exempel på att den ”fackliga legalismen” utmanades, men detta var nästan uteslutande i ord. Slutligen menar jag att SKP:s fackliga praktik sträcker sin in i den reformistiska kategorin, i huvudsak eftersom partiets trade-unionistiska praktik fördes inom ramarna för en fackföreningsrörelse som dominerades av och länge hade dominerats av socialdemokratin.

Karaktäriseringen ovan kastar i viss mån ljus över motsättningen och dynamiken mellan SKP:s långsiktiga revolutionära målsättning och den vardagstillvända – diskutabelt reformistiska – praktiken. Den kan i sig dock knappast användas för att förklara partiets historiska utveckling och den mer generella dynamiken mellan revolution och reformism inom arbetarrörelsen. För att analysera detta, har jag inspirerats av en del av den forskning om den tidiga socialdemokratin som diskuterat just detta problem.¹¹

Baserat på de teoretiska slutsatser som görs i denna forskning och mina egna resultat, menar jag att den fackliga praktikens isolering inom och anpassning till den fackliga arenan samtidigt tenderar att separera praktiken från det långsiktiga revolutionära målet. Facklig arena används här som ett samlingsbegrepp för det organisatoriska ramverk, regelverk,

---

¹¹ Seppo Hentilä menar i sin undersökning av socialdemokratin att den fackliga rörelsen ”specialiserades” eller isolerades till den ekonomiska arenan, vilket i sin tur isolerade det socialdemokratiska partiet till den politiska-parlamentariska arenan, vilket medförde att partiet alltmer anpassade sig till spelreglerna för denna arena. När facket slutade politisera sina fackligt-ekonomiska frågor och partiet slutade mobilisera den fackliga rörelsen för utomparlamentarisk politisk kamp, fångades därmed respektive del av arbetarrörelsen inom en varsitt reformistiskt ramverk: Seppo Hentilä, *Den svenska arbetarklassen och reformismens genombrott inom SAP före 1914: arbetarklassens ställning, strategi och ideologi* (Helsingfors, 1979), s. 245–269, 278. Se också: Per Dannefjord, *Organisationspraktiker och målförändring: exemplet svensk socialdemokrati* (Lund, 2009).

handlingsmönster och liknande som formade den fackliga organiseringen och kampen. Den fackliga praktiken tenderade att isoleras från annan sorts praktik och från partiets (politiska/strategiska) styrning av densamma. Samtidigt tenderade den att anpassas till den fackliga arenans i grunden reformistiska ramverk. Det gör inte att praktiken i sig var reformistiskt – den kan fortfarande i huvudsak definieras som trade-unionistisk – men den anpassade sig till detta ramverk. Såväl isoleringen och anpassningen illustreras kanske bäst av SKP:s analys av sin egen praktik.

Det påpekades exempelvis att kamrater i fackligt och kommunalt arbete hade lätt för att glömma partiarbetet, att ledande fackföreningsmän resonerade som om de främst vore fackföreningsmän och deras kommunistiska åsikter icke hade något med detta att göra. Här och var för våra kamrater samma politik i de fackföreningar vi erövat som socialdemokraterna.¹²

Arbetet i fackföreningarna är en annan viktig fråga, även här försummar vi oss. Vi arbetar alldeles för sporadiskt och inför årsmöten och avtalsrörelser etc. Däremellan gör vi knappast något. Våra kamraters uppträdande i fackföreningarna skiljer sig väl inte så förfärligt mycket från exempelvis socialdemokraternas uppträdande. Vi sköter de uppdrag vi lyckats få, precis som socialdemokraterna. Vi pysslar med avtalstext, precis som socialdemokraterna. Vi håller stadgar och bestämmelser i helgd, precis som socialdemokraterna. Jag tror, att vi även i fortsättningen skall göra detta, precis som socialdemokraterna, men, och det är det väsentliga, vi måste göra någonting mera än socialdemokraterna och vad är det?¹³

Liknande typer av utsagor var vanliga under perioden. Jag har också hittat många konkreta exempel på detta. De kommunistiska fackklubbarna, som skulle fungera som grundorganisationer i det kommunistiska partiet,¹⁴ verkar nästan uteslutande arbetat med fackliga frågor. Genom att gå tillbaka till Figur 2, går det således att säga att kopplingen till

---

¹² Rapport från Stockholms läns partidistrikts årskonferens, 28–29/1 1950, 2263/E/3/1, ARAB. Ett stavfel i citatet har normaliserats/korrigerats här.

¹³ Referat Henning Nilsson, SKP:s 15:e partikongress, 23–26 mars 1951, 2263/A/1/A/6, ARAB, s. 2. Understrykningen i original.

¹⁴ Grundorganisation var den lägsta organisatoriska instansen i SKP. Jämför particell. Grundorganisation kunde vara en kommunistisk fackklubb (på en arbetsplats eller inom ett yrke/fackförening), bostadsförening (geografisk uppdelning) eller Kommunistisk arbetarkommun (KAK), dvs. en lokal Ortsavdelning av kommunistpartiet. Ibland bestod en KAK av fackklubbar och/eller bostadsföreningar, då fungerade KAK inte som grundorganisation. Om det saknades bostadsföreningar eller fackklubbar på orten (vilket var fallet i de flesta mindre orter), fungerade KAK som den lägsta organisatoriska instansen, dvs. som en grundorganisation.

den strategiska nivån för den styrda trade-unionismen ofta var obefintlig eller bristfällig. Där partiets styrning inte fanns, fanns bara den vardag som de kommunistiska fackföreningsaktiva befann sig i, en vardag som i stor utsträckning bestämdes av den fackliga arenans reformistiska ramverk. Över tid, tillsammans med att arbetet stagnerade på grund av det minskade inflytandet efter 1948, konsoliderades processen. Det var dock en längre process som inte var avslutad under min period.

Ett konkret exempel går att hämta från Murarnas kommunistiska klubb i Stockholm och dess arbete i Murareförbundets lokala avdelning. Där var hela tiden den styrda trade-unionismen jämförelsevist starkt kopplad till den strategiska nivån (den understödde konkret SKP:s arbete), men också här minskade kopplingen över tid. Allt större delar av Murarnas kommunistiska klubbs arbete upptogs av de fackliga frågorna. Samtidigt menar jag att denna inriktning konsoliderades organisatoriskt. Tidigare hade ledningen av Klubben organisatoriskt hållits isär från arbetet inom fackföreningen och det hade funnits en tydlig beslutsriktning. Klubbens styrelse bestod sällan av samma kommunister som samtidigt satt i Avdelningens styrelse. Klubbens styrelse (och Klubbens medlemsmöte) skulle besluta om hur kommunisterna i Avdelningens styrelse skulle handla. Samtidigt som SKP fick stor majoritet i Avdelningsstyrelsen (fem av sju mandat) 1951, flöt arbetet delvis samman organisatoriskt. Två av styrelsemedlemmarna för Klubben, var samtidigt styrelsemedlemmar i Avdelningen och mest anmärkningsvärt – samma kommunist var ordförande både för Klubbens och Avdelningens styrelse samtidigt. Den styrda trade-unionismen (men med en minskad koppling till den strategiska nivån) konsoliderades organisatoriskt.

För att återkoppla till titeln och om ”en attack mot arbetsköpardömet” kan tolkas som en tro på att den fackliga praktiken innebar något sorts allvarligare angrepp på kapitalismens grundvalar, så handlade SKP:s fackliga praktik i de flesta fall snarare om ”en bättre reformism”.

Det bör dock sägas att det analytiska ramverk jag här presenterat (styrning–anpassning–isolering), är preliminärt. Avhandlingen är inte klar och således inte min slutliga analys. Dock tror jag att det finns fördelar med denna analytiska modell, då den också kan användas för att

undersöka annan praktik bortom det fackliga arbetet, så som arbetet i samband med val, riksdagarbetet och kommunalpolitiskt arbete. En undersökning av större delar av SKP:s praktik, så väl som organisatoriska aspekter, krävs givetvis också, men i den mån jag har dessa resultat, finns inte utrymmet att redogöra för detta här. Men liknande tendenser finns exempelvis i det kommunalpolitiska arbetet.